

BOURDIEU, Pierre. *Esbós d'autoanàlisi*. València: Publicacions de la Universitat de València (PUV), 2008. 149 p.

Xavier Gimeno Torrent. Sociòleg i investigador independent

L'estudi de la relació entre les estructures socials i el que se sol anomenar *personalitat* és una tradició força arrelada en el camp sociològic. Ja l'any 1895 una obra tan definitòria com *La division du travail social*, que suposa tant l'inici de la carrera d'Émile Durkheim com de la sociologia acadèmica, és descrita pel mateix autor com un estudi sobre «les relacions de la personalitat individual i de la solidaritat social» (Durkheim, [1895] 1995, p. 45). Malgrat que aquesta obra, un clàssic de la sociologia europea d'un autor no menys clàssic, serà una de les primeres a explorar aquesta temàtica, seran els sociòlegs americans els qui, com passarà amb la gran majoria de temes, s'interessaran per aquesta i desenvoluparan tot el potencial empíric que acumula la nova ciència. A tall d'exemple, entre el 1895 i el 1927, l'estudi del que s'anomenarà *personalitat* arribarà a ser un dels temes específics que despertarà un interès més creixent en les pàgines de l'*American Journal of Sociology* (Becker, 1930; Becker, 1932); més tard apareixeran obres com *Mind, Self and Society*, de G. H. Mead (1934), *Society, Culture, and Personality: Their Structure and Dynamics, A System of General Sociology*, de Sorokin (1947), *Social Structure and Personality*, de Parsons (1964), o *Character and Social Structure*, de Mills, Gerth i Merton (1964), per esmentar-ne algunes. En aquestes obres s'exposen, des d'una perspectiva sociològica, aquells elements conceptuals que faciliten l'estudi teòric de la personalitat, però en aquests treballs la persona continua essent, tot i les proclames dels seus títols, un objecte d'estudi empíric sagrat i intocable.

Amb *Esbós d'autoanàlisi* es trenca aquest tabú gràcies a la utilització d'una òptica explícitament estructural que exclou explícitament de manera molt enèrgica qualsevol mena d'explicació psicològica. El llibre fa llum sobre un dels processos sociològics més característics (i menys estudiats) en les societats contemporànies: com el procés de *ciutadanització* de les estructures socials o dels seus agents (pas de societats mecàniques a orgàniques) és inherent a la producció d'un determinat *tipus personal* —que està implicat en fenòmens com el racisme de classe, el qual explica—: els *habitus* escindits; i ho fa a través de l'anàlisi del procés de mobilitat social ascendent i de les repercussions que té en la trajectòria científica del mateix analista. És a dir, l'analista s'analitza a si mateix. Aquest tema no és exactament una novetat en la trajectòria de Bourdieu, tot i que l'òptica sota la qual l'emprèn (prendre's a si mateix com a objecte d'estudi) sí que ho és: tot just a l'inici de la seva carrera científica empenirà l'estudi de les relacions entre colonitzats i colonitzadors a Algèria (Bourdieu i Sayad, 1964), un exercici que, des d'una òptica agregada, desenvolupa el mateix tema. Però en aquesta ocasió l'anàlisi s'estructura, com no pot ser d'una altra manera, a l'entorn dels eixos explicatius dels processos de socialització. Evidentment, si del que es tracta és d'entendre el procés de formació de les disposicions i de la pulsio (*illusio*) científica (*libido sciendi*) cal començar pel procés de socialització secundària. Per això, en primer lloc s'examina quin és l'estat del camp filosòfic, aquell que *socialitza* acadèmicament Bourdieu, i de les seves grans figures (Sartre, Aron, Canguilhem). A continuació l'analista examina l'estat del camp sociològic francès, que el produeix com a científic social. En aquest apartat pesa molt, tant quantitativament (des del punt de vista del nombre de pàgines dedicades a explicar-lo) com qualitativament (des del punt de vista de la importància que té tot al llarg del seu projecte científic), la Guerra per la Independència d'Algèria, ja que serà quan estigui fent el servei militar a la colònia enmig d'aquesta situació política que s'iniciarà la seva activitat científica. No és, doncs, casual que els seus primers estudis tractin sobre

els canvis en les estructures mentals propiciats pels canvis en les estructures socials de les societats colonitzades en què una de les primeres mesures dels colonitzadors és, precisament, la transformació de l'espai social a través de la transformació dels espais físics (l'estudi es replicarà al Béarn natal quan torni d'Algèria, el 1962 [Bourdieu, 2004]; examina, en aquest cas, el canvi que suposa des del punt de vista de les estructures mentals pagueses la progressiva crisi del món pagès que es veu relegat davant la puixança de les noves societats urbanes). En darrer lloc l'analista explica com totes aquestes disposicions afecten el seu projecte científic. En total, la part dedicada al procés de socialització secundària aplega, doncs, exactament vuitanta pàgines (de la 38 a la 118). L'arsenal de recursos explicatius que s'utilitzen en aquesta primera part és ingent, tot i que, pel fet de tractar-se d'una anàlisi (cosa que implica que cal *emprar* els recursos, *no exhibir-los*) mai no s'expliciten, sinó que *se'ls fa treballar*. Aquest estoc explicatiu inclou armes com la teoria del grup de referència (Merton, 1992a; Merton, 1992b) i la teoria de la unificació dels mercats de béns simbòlics (Bourdieu, 2004, p. 213-258) (que no s'entenen l'una sense l'altra, ja que en un cas s'expliciten els mecanismes a partir dels quals s'atorguen valors diferencials a les diverses categories o grups de persones i en l'altre, les condicions socials que expliquen els valors atorgats); les anàlisis sobre la producció social dels gustos (Bourdieu, 2000), i la dinàmica del sistema escolar (Bourdieu i Passeron, 2001), els treballs sobre el camp científic (Bourdieu, 2003), l'acadèmic (Bourdieu, 2002a) i sobre la il·lusió biogràfica (Bourdieu, 2002b); i, evidentment, també, les anàlisis sobre la visió escolàstica i la vigilància epistemològica (Bourdieu, 1999; Bourdieu i Wacquant, 1994), que són centrals en aquesta escomesa.

L'esforç d'anàlisi realitzat en aquesta primera part del llibre és gran tant qualitativament com quantitativament. Però el resultat no acaba de tenir la profunditat que s'espera. Sempre que l'analista intenta explicar el veritable origen d'aquestes disposicions científiques, les explicacions donades no passen de ser racionalitzacions. En aquestes ocasions l'analista cau en aquell error que havia denunciat milers de vegades: creure's les explicacions que es donen a un mateix i als altres sobre les causes de les accions realitzades. Així ho reconeix en una ocasió: «Però totes aquestes causes i aquestes raons no són suficients per explicar veritablement el meu compromís total, una mica esbojarrat, amb la recerca» (p. 104). I, a tall d'exemple, quan intenta donar resposta a aquesta pregunta, lligant-la amb les disposicions socials d'origen (predisposicions), es conforma amb una resposta terriblement ingènua: «Crec que les lectures de les meves inacabables vacances d'estiu despertaren en mi les ganes d'introduir-me en ambients socials desconeguts, sensació que, potser, experimenten amb menys intensitat aquells als quals l'existència ha confinat dins d'un món social més o menys perfectament homogeni» (p. 101).

Com es veurà, la dificultat que experimenta l'analista quan intenta enllaçar les seves disposicions socials científiques (*illusio*) amb les disposicions socials d'origen (o predisposicions) està totalment relacionada amb la manera en què analitza el seu procés de socialització primària. Com molt bé va afirmar el mateix Bourdieu (1999, p. 218-219), «el procés de transformació mitjançant el qual hom es converteix en miner, pagès, músic, professor o empresari és llarg, continu i imperceptible, i, precisament perquè està sancionat per ritus d'institució (com, en el cas de la noblesa escolar, la llarga separació preparatòria i la prova màgica de l'oposició), exclou, llevat d'excepcions, les conversions precipitades i radicals: s'inicia des de la infantesa, de vegades fins i tot abans del naixement (en la mesura en què, com s'aprecia amb particular claredat en aquells casos que se solen anomenar *dinasties* —de músics, empresaris, investigadors, etcètera—, implica el desig —socialment elaborat— del pare, la mare o, de vegades, de tot el llinatge) i es desenvolupa, majoritàriament, sense crisis ni conflictes». Un altre analista (Storer, 1966, p. 24), parlant d'aquest mateix tema, apunta: «Se'm fa molt difícil de creure que una motivació que tindrà un paper tan rellevant en la vida d'un home tingui el seu origen en allò que se li ha ensenyat a partir dels divuit anys». Tots dos analistes estan d'acord en el mateix: per explicar la gènesi de les disposicions, de l'*habitus* o de la «personalitat» es fa indispensable tenir en compte que no hi ha ruptura, sinó continuïtat, entre els processos de socialització secundària i primària. Com recalca el mateix Bourdieu en un altre dels seus treballs, específicament dedicat a tractar el tema de com caldria que fos l'explicació de la gènesi de les disposicions socials (Bourdieu, 1999, p. 217-251), per explicar el procés d'adquisició de l'*habitus* primari

és indispensable analitzar quina mena de relacions es donen en l'àmbit domèstic, tractant-lo com si fos un camp. Però en aquesta segona part del llibre l'analista només dedica divuit pàgines (p. 119-136) a realitzar aquesta anàlisi. Per contraposició a les pàgines dedicades a l'anàlisi del procés de socialització secundària, l'esforç i l'espai dedicats són negligibles. Perquè en cap cas s'analitza amb profunditat com incidiren en el procés de socialització primària les relacions que els pares estableixen amb els agents provinents de l'espai social més ampli (escola, classes socials de pertinença i de referència, negatives o positives, etc.). Per dur a terme aquest examen (Bourdieu, 1999, p. 219) «la sociologia i la psicoanàlisi haurien d'unir els seus esforços (malgrat que per fer-ho haguessin de superar les prevencions mútues) per tal d'analitzar la gènesi de la inversió en un camp de relacions socials, constituït així en objecte d'interès i preocupació, en què l'infant es troba cada cop més implicat i que constitueix el paradigma, així com el principi, de la inversió en el joc social». És cert que al llarg d'aquesta segona part s'apunten indicis d'aquells conflictes entre les classes socials en ascens (funcionaris estatals subalterns) i les que van sent relegades (pagesia) que són característics dels processos de ciutadanització (alguns en diuen *modernització*) de les estructures socials i que tenen un reflex directíssim en els processos de construcció dels *habitus* primaris en el si de la família i l'escola —destaquen en aquest sentit les burles dels companys d'escola de Bourdieu, que es reien del seu poble d'origen, totalment desconegut per a ells (p. 119); els escarnis a què eren sotmesos *lous emplegats* de mans blanques, classe social postissa del pare de Bourdieu, definit per ell mateix a causa d'aquest fet com a trànsfuga, i considerant-se'n ell també (p. 120); o el patiment, a causa d'aquesta separació de la seva classe social d'origen, del pare de l'autor, que aprofita qualsevol excusa per retornar als orígens de classe (p. 120-121); fenòmens de racisme que són els mateixos que s'observen en contextos regressius com l'actual, en què veiem com certes classes socials, que contemplen com els seus diversos capitals cada dia valen menys, s'enfronten al que s'anomena *immigrants* (Masreal, 2010). Però aquests són elements que només s'apunten i que caldria posar en joc en el mateix sentit que apunta l'anterior cita de Bourdieu, a l'hora de construir aquesta explicació sobre la formació de l'*habitus* primari en el si del camp familiar. Però realitzar aquesta anàlisi amb profunditat hauria requerit molt temps, i temps és el que no tenia l'analista en aquells moments. Així és com ens trobem amb diversos interrogants simptomàtics d'aquesta impossibilitat de dur més enllà aquest examen del procés de socialització primària. Es tracta d'interrogants que toquen directament la mena de dinàmiques relacionals que s'han generat en l'espai familiar, l'espai de la socialització primària, l'espai de les relacions entre pares i fills, que afloren en diverses pàgines i que tenen com a tema central les conseqüències «personals» que causen els conflictes entre classes socials a causa de la mobilitat social. Prenem com a il·lustració un text de la pàgina 97: «Es tracta d'una part de mi mateix que m'és retornada, la mateixa que em lligava i m'allunyava d'ells, ja que jo no la podia negar en mi més que renegant d'ells, per vergonya d'ells i de mi mateix». Es tracta d'un fragment el·líptic, en què es calla més del que es diu —i n'hi ha d'altres de similars molt més explícits, per exemple, aquell en què, en la pàgina 106, es parla d'un «dol en solitari» del qual mai no es desvetlla la causa. De quina vergonya s'està parlant en aquest fragment? Si aquest segon nivell explicatiu fos menys parcial i determinats temes, que possiblement l'analista no vol desvetllar per temor d'exposar-se massa, s'haguessin elaborat més des del punt de vista científic —cosa que vol dir haver-hi pensat molt prèviament i haver-los dut fins a un estadi de despersonalització considerable— s'avançaria molt en la comprensió de fenòmens com els *habitus* escindits o el racisme de classe, i, per tant, Bourdieu ens hauria proporcionat claus d'anàlisi per explicar fenòmens que, malauradament, són centrals en el món en què vivim, especialment en els darrers temps.

Així doncs, tot i que és evident que aquest segon nivell d'anàlisi requeriria una anàlisi més aprofundida i molt més extensa, és ben evident que les circumstàncies en què es trobava l'analista no ho van fer possible, encara que la voluntat de continuar el treball es palesa ben clarament des de l'inici. Com assenyala Bourdieu en la primera pàgina del llibre, «provaré de lliurar aquesta experiència, enunciada de la manera més honesta que he pogut, a la confrontació crítica dels altres, com si es tractés de qualsevol altre objecte de recerca» (p. 35). Però l'analista ja no podrà fer més recerca per millorar la seva explicació. Al cap i a la fi, el títol del llibre és ben explícit: es tracta

d'un esbós, d'un treball inacabat. Un treball que havia de ser completat no de manera individual, sinó col·lectiva, tal com havia fet sempre Bourdieu. Comptant, doncs, amb la col·laboració de tots aquells que tinguessin un interès en l'objecte d'estudi i, per descomptat, com no pot ser d'una altra manera en el camp científic, amb les crítiques científiques de tots aquells que tinguessin quelcom a dir-hi. Aquesta és l'única manera rigorosa de fer ciència. Perquè, tal i com molt bé va apuntar Merton (1973, p. 273-275), el dipositari de la ciència no és el científic individual, sinó la comunitat científica. Això significa que malgrat que és cert que el protagonista de la recerca no pot veure la possible continuació del treball que inaugura aquest *Esbós d'autoanàlisi*, la pilota, ara mateix, és sobre la teulada de la comunitat sociològica. Pertoca, doncs, a aquesta millorar la resposta que s'insinua a *Esbós d'autoanàlisi* realitzant més i millor recerca. El terreny per antonomàsia a l'hora d'investigar tots aquells processos que tenen a veure amb allò que alguns anomenen *personalitat*, altres *identitat* i altres *habitus* és la recerca amb tècniques qualitatives d'entrevista. Aquest, per tant, és el camp de batalla en què caldria situar-se per completar la resposta. *Esbós d'autoanàlisi* ofereix un model paradigmàtic que ha de ser aprofitat de cara a explorar com l'estructura social *fabrica* unes *personalitats* o unes altres i, evidentment, aquest model general pot ser i ha de ser contrastat empíricament i generar més recerca a l'entorn d'aquesta temàtica. El llibre es pot emprar en aquest sentit de diverses maneres. Pot ajudar a elaborar guions d'entrevista, a analitzar processos de construcció d'identitats, a dur a terme processos d'autoanàlisi, a neutralitzar els biaixos que l'analista pugui introduir quan es realitzen entrevistes individuals o de grup, a desestimar explicacions dels entrevistats que, en realitat, no són més que racionalitzacions, etc. En definitiva, constitueix un programa de recerca plenament vigent que caldrà que portem a terme entre tots. Aquest és el llegat d'aquesta gran obra i seria recomanable que no quedés en l'oblit superat per maneres d'entendre l'individu que no són les nostres, sinó les de la psicologia.

Referències

- BECKER, Howard (1930). «Distribution of Space in the American Journal of Sociology, 1895-1927». *American Journal of Sociology*, vol. 36, núm. 3, p. 461-466.
- (1932). «Space Apportioned Forty-Eight Topics in the American Journal of Sociology, 1895-1930». *American Journal of Sociology*, vol. 38, núm. 1, p. 71-78.
- BOURDIEU, Pierre (1999). *Meditaciones pascalianas*. Barcelona: Anagrama.
- (2000). *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. 2a ed. Madrid: Taurus.
- (2002a). *Homo academicus*. 2a ed. París: Éditions de Minuit.
- (2002b). «La ilusión biográfica». A: BOURDIEU, Pierre. *Razones prácticas*. Barcelona: Anagrama, p. 74-83.
- (2003). *El oficio de científico. Ciencia de la ciencia y reflexividad*. Barcelona: Anagrama.
- (2004). *El baile de los solteros*. Barcelona: Anagrama.
- BOURDIEU, Pierre; PASSERON, Jean-Claude (2001). *La reproducción. Elementos para una Teoría del Sistema de Enseñanza*. Madrid: Popular.
- BOURDIEU, Pierre; SAYAD, Abdelmalek (1964). *Argelia entra en la historia*. Barcelona: Nova Terra.
- BOURDIEU, Pierre; WACQUANT, Loïc J. D. (1994). *Per a una sociologia reflexiva*. Barcelona: Herder.
- DURKHEIM, Émile (1995). *La división del trabajo social*. 3a ed. Los Berrocales del Jarama: Akal.
- MASREAL, Fidel (2010). «Los hijos de la inmigración piden igualdad en la sociedad y el trabajo». *El Periódico de Catalunya*, (7 març 2010), p. 2-4.
- MERTON, Robert K. (1973). «The Normative Structure of Science». A: STORER, Norman W. (ed.) *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. Chicago: University of Chicago Press, p. 267-278. [Introducció de Norman W. Storer]
- (1992a). «Aportaciones a la teoría de la conducta del grupo de referencia». A: MERTON, Robert K. *Teoría y estructura sociales*. 3a ed. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, p. 305-361.
- (1992b). «Continuidades en la teoría de los grupos de referencia y la estructura social». A: MERTON, Robert K. *Teoría y estructura sociales*. 3a ed. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, p. 362-470.
- STORER, Norman W. (1966). *The Social System of Science*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston.